

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BEŞERİ GÜÇ AÇISINDAN DEMOPOLİTİKA

Mikdat ÇAKIR*

Özet

Nüfus üzerine görüş bildiren düşünürlerin nüfus hakkında çok çeşitli yargıları vardır. Devlet yöneticilerinin de bu konuyu bazen insani, bazen siyasi, bazen ekonomik çoğu durumlarda ise; milli gücün önemli bir unsuru olarak gördüklerini fark edebiliriz. Nüfusun oluşturulduğu en küçük toplumsal kurum ailedir. Aileden başlayarak en büyük organizasyon olan devlete kadar, nüfusun azlığı ve çokluğu tartışmaları artık günümüzde uluslararası bir problem haline gelmiş, çoğunlukla da az gelişmiş ülkelerin gelişmişliğinin engeli olarak görülmüştür. Milli güç unsuru olarak ta gücün ana dinamiği olan nüfus, demopolitika konusunun alt başlığı olarak önemli bir yer tutmakta ve sosyal bilimcilerin üzerinde hassasiyetle durmak zorunda oldukları bir konu olmaya devam etmektedir.

GİRİŞ

İlk çağlardan beri nüfus üzerine birçok farklı görüş dile getirilmiştir. İnsanların sayısı arttıkça bir arada yaşamının çeşitli zorlukları ortaya çıkmaya başlamış, kalabalık ortamlarda yaşamının sebep olduğu problemler, asgari müştereklerde anlaşabilen insanları yeni bir grup kurmak için harekete geçirmiş, bunlardan bazıları büyük gruptan kopma seçeneği ile karşı karşıya kalmışlardır. Gruplara ayrılmadan önce kopmaya sebep olan geçimsizlik, ayrılma gerçekleşikten sonraki gruplar arası ilişkilere de yansımış, bu ve benzeri parçalanmalar günümüze kadar sürüp gelmiştir.

Her dönemde farklı olmakla birlikte, ilk zamanlarda otoritenin bir kişi üzerinde toplanması, o kişinin ailesinin de otoritenin getirdiği güç ve statü üstünlüğünden dolayı olarak faydalanmasını da beraberinde getirmiştir. Güç ve statünün verdiği çeşitli avantajlardan yararlanamayan diğer grup üyeleri, bu eşitsizliği potansiyel tehlike olarak görmüş ve bu güç dengesizliğinin getirdiği güvensizliği aşmak için bir çare olarak kalabalık nüfus sahibi olma yolunu seçmişlerdir.

* Yrd.Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi.

Mevcut statüsünden memnun olmayanlar için, bu durumu değiştirmenin yolu; gücü ele geçirmek veya güç sahibini tehdit ederek avantaj sağlayabilecek bir statüye kavuşmaktan başka bir yol yok gibi değerlendirilmiş, bazen ilahi güçlere sahip olmak gibi bir manevi statü (din adamlığı, büyü, Şamanlık vs.) ile sağlanabilen güç, çoğu durumlarda fiziki güçten¹ geçmiştir. Fiziki gücün birey dışındaki ilk durağı topluluktur. Teknolojinin günümüzdeki kadar gelişmiş olmadığı dönemlerde kaba kuvvet gücün ve otoriteyi kullanma yetkisini ele geçirmenin en geçerli yolu olabiliyordu. Bu dönemlerde bir kişiden fazla olmak daha az olana karşı güçlülüğün göstergesi olunca, nüfusun gücü ele geçirmede önemli bir faktör olduğu anlaşıldı.

Günümüzde halen fiziki gücün geçerli olduğu topluluklardaki sosyal yapı özelliklerinden de anlayabileceğimiz gibi, nüfustan kaynaklanan en güvenilir fiziki güç, aile bireylerinden kurulu birliktir.

Türkiye'nin daha çok doğu bölgelerinde olan aşiret yapılanmasında da halen geçerli olan kalabalık aileye sahip olmanın verdiği statü üstünlüğünden de anlayacağımız gibi, kalabalık aileye sahip olmak, özellikle küçük gruplarda yönetimde söz sahibi olmayı da beraberinde getirebilmektedir. İşte gücü ele geçirebilmek için nüfusu artırmak isteği ve bunun ortaya çıkardığı aşiret kavgaları, kan davaları, etnik atomizasyon riski gibi sorunlar, günümüzde bile hem sosyo-ekonomik, hem sosyo-kültürel hem de hukuki açıdan en çok tartışılan konular arasında yer alabilmektedir.

Fazla nüfusa sahip olmanın verdiği statü farkı bazı toplumlarda çocuk sayısı olarak karşımıza çıkmakta, aşiret yapılanması veya kaba gücün geçerli olduğu topluluklarda bu durum erkek çocuğu sahibi olmak gibi cinsiyet farkına kadar da ayrılabilmektedir.

Daha geniş bir açıdan baktığımız zaman, uluslararası ilişkilerde söz sahibi olmanın yolu nüfusla ilişkilendirilebilir. Çin'in dünya dengesinde hemen hemen tek başına nüfusun verdiği bir ağırlıkla kutup olabilmesini, nüfus çokluğunun uluslararası güç açısından önemli bir faktör olduğuna örnek olarak gösterebiliriz.

¹ Burada fiziki güçten kastedilen, ilk insan topluluklarında ve günümüzde de gelişmemiş topluluklarda nüfus çokluğu anlamında kullanılmıştır.

1. DEMOGRAFYANIN KONUSU VE İLGİLİ KAVRAMLAR

Serper'e göre, demografyanın konusu, nüfus ve hayati olaylardır² ve insan topluluklarının nüfus yapılarıyla ilgilenen bilim dalına demografya denir³. "Nüfus" ise; belirli bir bölgede, belirli bir zamanda yaşayan bütün insanların meydana getirdiği kütle olarak tanımlanmış olup doğum, ölüm, evlenme, boşanma, ve göç gibi hususlar hayati olaylar olarak değerlendirilmiştir.⁴ Kısaca "**demografya**" *insanların sayısının nerede ne kadar ve ne bileşimde oldukları ile ilgilenmektedir* diyebiliriz.

Demopolitika konusunu daha iyi anlayabilmek için demopolitika ile ilişkili önemli bazı kavramanın yararlı olacağını düşünüyoruz.

a. Nüfus: Belirli bir bölgede, belirli bir zaman da yaşayan bireylerin oluşturduğu kütle veya bireylerin toplamıdır. Erkal'a göre nüfus, sosyal yapıyı oluşturan önemli bir faktör olup, canlı ve dinamik bir kütledir.⁵

b. Ekonomik Nüfusbilim: Nüfus ile ekonomik olaylar arasındaki ilişkileri incelemektir.

c. Nüfusun Coğrafi Dağılımı: Nüfus ve coğrafya arasındaki bütün ilişkileri araştırmak, nüfusun tabii, ekonomik ve siyasal sınırlara göre dağılımı, yerleşme biçimleri, kent ve köyler arasındaki dağılım ve oranları ile, yerleşik veya göçebelik durumunun araştırılması, bu konularda ortaya çıkan problemleri incelemektir.

d. Nüfusun Bölgelere Göre Dağılışı: Yerleşme tiplerine bağlı olarak, nüfusun belli toprak parçası üzerinde topluluklar halinde yaşamasıdır.

e. Nüfusun Cinsiyet Yapısı: Kadın ve erkek nüfusun genel nüfus içindeki oranlarıdır.

f. Toplumsal Sosyobilim: Nüfusla ilgili olay ve hareketlerle toplumsal olaylar arasındaki ilişkileri incelemektir.

g. Yaşa Göre Cinsiyet Oranı: Belli yaş sınırlarına göre gruplanan kadın ve erkek nüfusun genel nüfus içindeki oranıdır.

² Özer Serper, **Türkiye Demografisi**, Filiz kitabevi, İstanbul, 1978, s. 2. (Zikreden Kaynak: Koray Başol, Demografi, Dokuz Eylül Ün. İkt. İd. Bil. Fak. Yayın No.6, İzmir, 1984, s.10.)

³ Enver Özkalp, **Sosyoloji**, A.Ü.A.Ö.F. yayını, a.g.e., s.167.

⁴ Koray Başol, **Demografi**, D.E.Ü.İ.İ.B. Fak. Yayını no.6, İzmir, 1984, s. 10.

⁵ Mustafa Erkal, **Sosyoloji** (Toplumbilimi), Filiz Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, s. 5.

h. Yaş Dağılımının Yapısı: Nüfusun yaş gruplarına göre gösterdiği bileşim, Bilgiseven'e göre, bir ülke nüfusunun yaşa göre dağılımını; doğum ve ölüm oranları, göçler, evlilikler, savaşlar ve salgın hastalıklar etkiler.⁶

ı. Nüfusun Doğurganlık Gücü: Bir nüfus grubunun biyolojik durumu itibariyle potansiyel çocuk doğurma kabiliyetidir.

i. Nüfusun Gelişmesi: Toplam nüfus hacminin artması veya azalması,

j. Nüfusun Doğal Gelişmesi: Yalnız doğum ve ölümler arasındaki farktır.

k. Göç: Kır veya kentten, nüfusun yer değiştirmesidir.

l. İç ve Dış Göç: Ülke içinde bir yere veya ülke sınırları dışında bir yere, uzun süre kalmak, çalışmak veya yerleşmek üzere nüfusun yer değiştirmesidir.

m. En Uygun Nüfus: Belli bir ekonomik yapının, belli bir gelişmişlik seviyesinde, ülkenin belli kaynakları ve teknolojisi ile nüfus başına düşen üretimi en çok artıran nüfus miktarı olarak tanımlanmıştır.⁷

Demografya konusu ile ilgilenenlerin ele alacakları en temel konular nüfusun büyüklüğü (belli sınırlar içinde yaşayan insanların toplamı), nüfusun yapısı ve bileşimi (yaş, cinsiyet bileşimi, doğum ve ölüm oranları), nüfus dağılımı ya da nüfus hareketleri (göç) olduğu söylenebilir. Bir başka değerlendirme ise; demografik bakımdan nüfusun yapısını değiştiren üç faktör olduğu yönündedir. Bunlar; doğum oranı, ölüm oranı ve nüfus değişimleri dediğimiz göçlerdir.⁸

2. NÜFUS TEORİLERİ

Nüfusla sosyal, psikolojik, iktisadi, kültürel ve diğer faktörlerin değişimleri arasındaki karşılıklı ilişkileri açıklamak üzere kurulmuş bir fikir sistemi **nüfus teorisi** olarak tanımlanmıştır.⁹

Nüfus teorileri, bir toplumda nüfus konusu ile ilgilenen ve bu konuda politika oluşturma görevi olanların plan yapmalarını kolaylaştıran

⁶ Âmiran Kurtkan Bilgiseven, **Genel Sosyoloji**, Filiz Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul, 1995, s. 133.

⁷ Demografya ile ilgili önemli diğer kavramlar için Bknz.: Sunday Üner, **Nüfusbilim Sözlüğü**, H.Ü. yayımları D-7, Ankara, 1972.

⁸ Enver Özkalp, a.g.e., s. 168.

⁹ Koray Başol, Demografi, a.g.e., s. 11.

bir rol oynayabilir. Nüfus teorileri, klasikleşen bir sınıflama anlayışına göre; İlk çağlarda, Orta çağlarda, Yeni çağlarda olmak üzere üç kategoriye ayrılarak incelenmiştir.¹⁰

a. İlkçağlarda Nüfus Teorileri

Çin’de Konfiçyus’a göre, nüfus artışı işgücü verimliliğini engelleyecek ve hayat seviyesini olumsuz etkileyecek bir unsurdur.¹¹ Eski Yunan düşünürlerinden Aristo ve Platon, nüfusun toplumların ekonomik yönden kendi kendine yeterli olabilmesi için belli bir büyüklüğe sahip olması gerektiğini, siyasi bakımdan, yönetimde olumlu şartların gelişebilmesi için de nüfus büyüklüğünün fazla olmaması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.¹² Nüfusun artışının önemli olduğu, bu yüzden kısır kadınların küçümsendiği İran’da, çocuklu ailelerin mükafatlandırıldığı, Isparta’da ise evlenme mecburiyetinin bulunduğu bilinmektedir.¹³ Nüfusun askeri üstünlük açısından gerekliliği üzerinde duran Romalılar ise, nüfusun artırılması için çeşitli tedbirler almışlardır.¹⁴

İlk çağ toplumlarının nüfus üzerine düşüncelerine baktığımızda; büyük bir çoğunluğun nüfusun fazlalığının bir güç olarak değerlendirildiğini ve askeri üstünlüğün daha çok nüfusun büyüklüğü ile ilişkilendirildiğini görüyoruz. Toplumların bu günkü durumunu incelediğimiz zaman, çok şeyin Neolitik ve İlkçağ içinde temelini atıldığı, hatta belli bir oranda olgunlaşmış olduğu iddia edilebilir.¹⁵

Sonuç olarak, sanıldığı gibi ilk çağlarda demografik politikaların sadece örf, adet veya gelenek çerçevesinde kalmadığını, çoğu zaman yöneticilerin siyasi politikalarında da nüfusun güç olduğu üzerine yürütülen siyasi anlayışında geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

b. Ortaçağlarda Nüfus Teorileri

Ortaçağda da ilk çağlardakine benzer nüfus politikaları olduğunu görüyoruz. Ortaçağ düşünürleri kalabalık nüfusa sahip olmanın bir zarar getirmeyeceği, hatta bir çok bakımdan yararlı olacağını savunmuşlardır.¹⁶

¹⁰ A.g.e. s. 11-24.

¹¹ Baran Tuncer, **Ekonomik gelişme ve Nüfus**, H.Ü. Yayını D-20, Ankara, 1976, s.28-29 (Zikreden Kaynak: Koray Başol, a.g.e., s. 12.)

¹² Koray Başol, a.g.e., s. 13.

¹³ Hüseyin Timur, **İktisadi Düşünceler Tarihi**, İTİA Yayını No: 40, İzmir, 1964, s. 9.

¹⁴ Tuncer Baran, a.g.e., s. 29.

¹⁵ Necdet Tunçbilek, **Dünya Nüfus Dinamiği**, İ.Ü. Yayını, İstanbul, 1988, s. x.

¹⁶ Ali Özgüven, **İktisat Bilimlerine Giriş**, Bursa Üniv. Yayını No: 3, Bursa, 1979, s. 23, (Zikreden Kaynak: Koray Başol, a.g.e., s. 13.)

İbn-i Haldun, nüfusun ekonomik, sosyal, siyasal ve psikolojik bakımdan çeşitli yönleriyle önemli olduğunu, işbölümüne sebep olması sebebiyle gelir seviyesini yükseltecek bir etkide bulunmasının yanı sıra, siyasal ve askeri alanda birçok avantajı da beraberinde getireceğini ileri sürmüştür.¹⁷ Ortaçağ nüfus teorisyenlerinin nüfus değerlendirmelerini, güç ve kudret sahibi olmakla eşdeğer anladıklarını söyleyebiliriz.

c. Yeniçağlarda nüfus teorileri

Merkantilistler, nüfusun ekonomik bakımdan mükellef sayısının artması, yani, vergi geliri anlamına geldiğini ve desteklenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Onlara göre; nüfusun büyüklüğü, ekonomik, askeri ve mali açıdan önemli bir güçtür. Hatta yabancı ülkelere gelen göçmenlere kolaylıklar sağlayarak nüfusun artışını destekleyecek kadar konuyu önemsemişlerdir. Çok çocuklu aileleri desteklemek, çocuk düşürmeyi yasaklamak gibi çeşitli tedbirlerle nüfusun artışını sağlamaya çalışmışlardır.¹⁸

Fizyokratlar ise, Merkantilistlerle bir çok konuda farklı düşünülmüşler, özellikle tarım politikaları açısından hızlı nüfus artışının tarım üretimini olumsuz etkileyeceğini ileri sürmüşlerdir. Merkantilistler nüfus artışının serveti artıracığını ileri sürerlerken, fizyokratlar, servet artışının nüfus artışına yol açacağını savunmuşlardır.

Klasiklerin nüfus teorileri denince ilk akla gelen Robert Malthus olmaktadır. Malthus kaynakların kıtlığına karşılık insanların sonsuz ihtiyacı arasında nüfus değerlendirmesi yapmış ve nüfus bu hızla artacak olursa kıtlığın baş göstereceğini iddia etmiştir. Doğacak çocukları besleyebilecek gelire sahip olanların çocuk yapmasının gerektiğini, fakirlerin ise evlenmemelerini tavsiye edecek kadar ileriye varan görüşler dile getirmiştir.

19. yüzyıl sosyalist düşünürlere göre, sefalet ortadan kaldırılabilir ve toplum yeniden yapılandırılabilirse, yeni ekonomik düzende nüfus artışı da yavaşlayacaktır.¹⁹ Bazı sosyalist düşünürlere göre, ekonomik gelişme devam ettikçe ücretler yükselecek, insanlar yeni ve güçlü örgütlenmenin de sağladığı kolaylıklarla, doğumları da daha kolay sınırlayacaklardır. Marx ise, nüfus artışını kapitalist üretim sürecinin bir sonucu olarak değerlendirmiş ve kapitalist sistemden sosyalist sisteme geçince

¹⁷ Koray Başol, a.g.e., s. 13.

¹⁸ Koray Başol, a.g.e., aynı s.

¹⁹ Baran Tuncer, a.g.e., s. 33.

nüfus artışı diye bir sorun kalmayacak, artan refah seviyesi bireyleri çocuk yapmaktan alıkoyacaktır.²⁰ Marx'tan sonra gelen sosyalist yazarlarında benzer görüşleri savduklarını söyleyebiliriz.

Yeniçağ nüfus teorisyenlerinden bir başka düşünür grubu da “**demografik evrim teorisyenleri**”dir. Bunlara göre; sanayileşme, doğum ve ölüm oranı ile gelişme hızı arasında bir ilişki vardır. Bunlardan en ileri gelen düşünür, Blacker'dir. Blacker'in demografik evrim teorisine göre demografik gelişme beş aşamadan geçmektedir.

-**İlk aşama**; doğum ve ölüm oranlarının yüksek olduğu,

-**İkinci aşama**; doğum oranlarının yüksek seviyede devam ettiği ancak, ölüm oranlarının düştüğü,

-**Üçüncü aşama**; hem doğurganlığın hem de ölüm oranlarının azaldığı,

-**Dördüncü aşama**; doğum ve ölüm oranlarının dengelendiği,

-**Beşinci aşama**; doğum oranlarının ölüm oranlarının altında kaldığı dolayısıyla nüfusun azaldığı aşama olarak sıralanmıştır.²¹

Başol'a göre ise, artık beş aşama değil üç aşamalı bir demografik evrim vardır.

-**İlk aşama**; geri kalmışlık döneminde ortaya çıkan doğum ve ölüm oranlarının yüksek olduğu,

-**İkinci aşama**; ekonomik gelişme ve işbölümünün arttığı, teknolojik yeniliğin hızlandığı ve piyasa için üretimin arttığı, hayat standardının yükseldiği dönem olup, bu aşamada ölüm oranı önemli oranda düşmekte, doğum oranı da düşmesine rağmen ölüm oranı kadar olmadığından nüfus artmaya devam edecektir.

-**Üçüncü aşama**; doğum ve ölüm oranlarının her ikisinin de (binde on beş) düştüğü aşamadır.²²

Yukarıda sayılan beş teoriden başka, “optimum nüfus teorisi”, “diğer nüfus teorileri (ekonomik-demografik modeller, doğurganlığın ekonomik teorisi)” başlıkları altında nüfus teorilerinden de bahsedilmiştir. Bütün bu teorilerin birbirlerine benzer yanları olduğu gibi farklılıkları da vardır. Ancak, bizim için önemli olan husus; demografyanın toplum

²⁰ Koray Başol, a.g.e., s. 17.

²¹ A.g.e., s. 18.

²² Aynı eser s. 18-19.

hayatının geleceği için çok önemli bir faktör olduğunun altının çizilmiş olmasıdır.

Nüfus üzerine “Demografik Değişme Kuramı” dünya nüfusunun gelecekte ne gibi bir değişikliğe gideceğinin tahmini üzerine yapılan bir çalışmadır. Dünya nüfusunun gelecekte ne gibi bir seyir izleyeceğinin tahmini çok zor olsa da mevcut bilgilerle eğilimlerin tespit edilebileceği tezinden hareket ederek bir çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmada 18. Yüzyıla kadar geçen dönemdeki nüfus için “**İkel denge dönemi**”, 19. Ve 20. Yüzyıl nüfus yapısı için de ise “**çağdaş denge dönemi**” adı ile incelenmiştir. İkel denge döneminde doğum oranları kadar ölüm oranları da yüksektir ve herhangi bir disiplinli nüfus çalışmasından bahsetmek çok zordur. Çağdaş denge dönemi²³ denen 19. Ve 20. Yüzyıla tekabül eden dönem de ise endüstri devrimi yılları, hızlı nüfus artışı ve hızlı sosyal ve ekonomik değişmelerin yaşandığı bir zaman dilimidir. Bu dönemde teknolojik gelişmelerin yardımıyla ölüm oranlarının azalmış olması, salgın hastalıkların önüne geçilmiş olması ve benzeri bir çok faktörün katkısıyla yüksek oranda nüfus artışı olmuştur. Endüstrileşme ve teknoloji gelişmesi tarımsal verimliliği de artırdığından, hatta gıda üretimi nüfus artış oranından daha yüksek seviyede olduğundan ekonomik gelişmeyle beraber nüfusun kalitesi de artmıştır. Nüfusun kırdan kente doğru akmasına rağmen tarımsal üretimde azalma olmamış, gıda maddelerinin hem kalitesi hem de kantitesi artmıştır. Bu yüzden bu dönem Malthus’un tahminlerini boş çıkaran bir gelişme dönemidir diyebiliriz.

Dünyanın 19. Ve 20. Yüzyılının genel fotoğrafı bu olmasına rağmen, aynı dönemde dünyanın bazı bölgelerinde kitle açlıklarının yaşandığı da bilinmektedir. Uluslararası ilişkiler sosyolojisi bölümünde daha detaylı olarak inceleyeceğimiz bu konunun, bölgeler arası siyasi, ekonomik ve kültürel farklılık ve dengesizlikten kaynaklandığını söyleyebiliriz. Teknolojinin bu kadar ilerlediği bir dönemde bölgesel açlıklar yüzünden kitle ölümleri ile karşılaşmanın izahını “kültürel gecikme” ile izah etmek yeterli olmayacaktır. Maddi kültür bilgileri ile maddi olmayan kültürel birikimlerin uyumsuzluğundan kaynaklanan kültürel gecikme belki dengesiz beslenmeye sebep olabilir ancak, açlıktan ölümlerin yaşanmasının bölgesel olmaktan çok, uluslararası ilişkiler bakımından açıklanması gereken jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik rekabetin de bunda payının olup olmadığı tartışılmalıdır.

²³ Enver Özkalp, a.g.e., s. 178-179.

3. NÜFUS POLİTİKALARI

Nüfusun miktarı ile kalitesi üzerinde yapılan çalışmalara nüfus politikası diyebiliriz. Ülkelerin nüfus politikalarını incelediğimiz zaman, nüfusun siyasi maksatlarla değerlendirildiğini kolayca fark edebiliriz. Uzun vadeli milletler arası siyaset, nüfus politikalarına yön verebilmektedir.²⁴ Uluslararası politika da rakip ülkenin nüfusunun etnik gruplar arasındaki dengesizliği dikkat çeken önemli bir açıktır. Etnik grupların istismarı bu konuda çok önemli bir silah olarak görülür.

Nüfus, miktar itibariyle, şüphesiz dünya siyasetinde daima bir rol oynar. İktisaden ne kadar geri kalmış olursa olsun bir milyara yaklaşan bir insan topluluğunu dikkate almamak mümkün değildir. **Çünkü harpler neticede insan öldürmek için değil, insan hakimiyeti kurmak için yapılır.** Bu açıdan bakıldığı zaman dünya nüfusu içinde işgal ettikleri payın küçülmesinden olmasa bile, başka milletlerin payının büyümesinden endişe duymayan ülke yoktur. Bilhassa nüfus artışları sifra yaklaşmış bugünkü gelişmiş ülkeler, bu endişeden kurtulmanın her türlü maliyetine katlanmak zorundadırlar ve katlanmaktadır.²⁵

Dünyada nüfus politikası, **“nüfus artışını yavaşlatıcı”, “nüfus artışını hızlandırıcı”** ve **“nüfusun kalitesini iyileştirici”** politikalar olmak üzere üç klasik başlık altında incelenmiştir.

Nüfus artışını yavaşlatıcı politikaların tarihin çok eski dönemlerine kadar uzandığını söylemek mümkündür. Günümüzde nüfus planlaması veya aile planlaması gibi çalışmaların bu türden bir nüfus politikasının ürünü olduğunu söyleyebiliriz.

Nüfus artışını hızlandırıcı nüfus politikalarına gelince; ekonomik fırsat ve avantajlardan faydalanma, devletin askeri ve siyasi güç kazanması, yeni ele geçirilen ülkelerde siyasi ve ekonomik hakimiyetin kurulabilmesi, dini emirlere uymak, harp gücünün insan sayısı ile artacağı düşüncesi ile nüfus artış hızının artırılması düşüncesi hakimdir.²⁶

Tarihin eski dönemlerinde nüfusun kalitesinin artırılması üzerine demografik politika üretenlerin ana fikrinin sağlıklı fertlerin sağlam asker potansiyeli demek olduğu söylenmiştir. Ancak, günümüzde askeri maksatlardan başka sağlık standartlarının, eğitim seviyesinin, meslek bilgisi

²⁴ Turan Yazgan, “Nüfus Politikası”, *Harp Ekonomisi*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1985, s. 126-127.

²⁵ A.g.e., aynı s.

²⁶ Koray Başol, a.g.e., s. 26.

ve becerisinin de nüfusun kalitesi için baz alındığını görüyoruz. Nüfusun kalitesini artırıcı tedbirlerin az gelişmiş ekonomiler için kolay olamayacağını söylemeliyiz. Ekonomik ve sosyal bir çok yatırımı gerektiren bu politikalar, daha çok gelişmiş ülkelerde hayata geçirilebilmektedir. Black'a göre, ekonomik gelişme, bir tarafta yatırım bir tarafta tasarruf olan iki temel ekonomik işlevin durumu ile yakın ilişki içindedir. Ancak, geleneksel toplulukların ürettikleri her şeyi tüketme eğilimleri vardır. Bu olumsuzluğun yanı sıra, gelişmemiş bir ülkede eğer nüfus üretimden daha hızlı artıyorsa, orta seviyedeki tasarruflarda gelişme için yeterli olmayacaktır.²⁷

İster nüfusun artırılması, isterse azaltılması politikası benimsenmiş olsun, her ikisinde de esas hedefin nüfusun kalitesinin artırılması olması gerektiği inkar edilemez. Nüfusun her bakımdan kaliteli olması sadece ekonomik değil hem milli güç hem de uluslararası rekabet açısından vazgeçilemeyecek temel demografik politika olmalıdır. Burada bahsedilmesi gereken bir başka konu; artık nüfus çokluğunun eskiden olduğu kadar (savaş teknolojisinin bugünkü kadar gelişkin olmadığı dönemlere nazaran) savaş için en önemli faktör olmadığı görüşüdür. Novicow'a göre artık fizyolojik kavga yerini zihinsel mücadeleye terk etmeye başlamıştır.²⁸

4. MİLLİ GÜÇ ASKERİ GÜÇ VE DEMOPOLİTİKA İLİŞKİSİ

Nüfusun ekonomik gelişmenin engeli olduğunu savunanlara göre, ekonomik gelişme oranının artabilmesi nüfus artış hızının azaltılmasına bağlıdır. Buna karşılık; ekonomik gelişmenin olabilmesi ile nüfus artışı arasında olumlu bir ilişki olduğunu savunanlar, nüfusun tüketicilik özelliğinden ziyade üretici özelliğini değerlendirmişlerdir.²⁹

Son dönemde yapılan bir çok araştırma, gelişmişlik seviyesi arttıkça nüfus artış oranının da bundan negatif etkilendiği gerçeğini ispatlamıştır. Ayrıca, az gelişmişlik ile nüfus artış oranı arasında determinist olmasa da bir ilintinin olduğu da kabul edilebilir. Bütün bu bilgilerin doğruluğu kadar, fazla nüfusun geri kalmışlığın nedeni olduğuna dair de geçerliliği ispatlanmış bir çalışma söz konusu değildir. Her ne kadar

²⁷ Cyril E. Black, *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri* (Çeviren: Fatih Gümüş), Doğuş Matbaacılık, Ankara, 1986, s. 14-15.

²⁸ N. Ş. Kösemihail, *Sosyoloji Tarihi*, a.g.e., s. 106.

²⁹ Mustafa Erkal, a.g.e., s. 166.

ekonomik bakımdan geri kalmış ülkelerde nüfus artış oranı hızlı ise de, bunun geri kalmışlıkla mı, geleneksel anlayışın çok çocuk yapmaya eğilimli olması ile mi ilişkili olduğu pek anlaşılammıştır.

Dünyada bir çok ülke var ki ekonomik kaynak ve coğrafi büyüklüğünün istihdam edebileceği potansiyelin çok altında nüfusa sahiptir. Libya bu hususta gösterilebilecek en iyi örnek olabilir. Petrol bakımdan zengin olmasına karşılık, kaliteli bir nüfusa sahip olduğu söylenemez ve potansiyel ekonomik gücünün bu kadar kötü kullanılmasına rağmen, şu anki nüfusundan çok daha fazlasını besleyebilecek durumda iken optimal nüfus büyüklüğünü yakalayabilmiş değildir.

Bir başka örnek ülke Japonya'dır. Eğer nüfus yoğunluğu ile ekonomik gerilik arasında determinist bir ilişki olmuş olsaydı, metre kare başına düşen insan sayısı ile mukayese edildiğinde Türkiye'nin Japonya'dan daha gelişmiş bir ekonomik yapıya sahip olması gerekirdi. Yer üstü ve yer altı kaynakları bakımından Türkiye her bakımdan Japonya'dan daha stratejik ve daha zengin kaynaklara sahiptir. Demek ki nüfus ile gelişmişlik ile çok geçerli bir bağlantı kurulamayacağı gibi, potansiyel kaynaklara eşdeğer büyüklükte ekonomik yapı da her ülke için olmak zorunda olan bir sonuç değildir.

Nüfusun büyüklüğü ile milli gücün büyüklüğü arasında bir ilişki kurabilmek için de Çin ile İsrail iyi bir örnek olarak karşımızdadır. Çok büyük ve yoğun nüfusa sahip, ancak ekonomik gelişmişlik seviyesinin az olmasının güçsüzlüğe işaret olamayacağını örneği Çin'dir. Çin o kadar büyük nüfusa sahiptir ki, nüfusun bu kalabalıklığı ve yoğunluğunun ve artış hızının yüksekliği ekonomik yetersizliğin dezavantajını yok edecek kadar milli güce katkı yapabilmektedir. Belli bir seviyeden sonra nüfusun büyüklüğü güçsüzlükten ziyade güçlülüğün sebebi olabilir.

Bir ülkenin nüfusunun azlığının yanı sıra coğrafi konumunun ve potansiyelinin çok düşük olması da ekonomik gelişmişliği yakalamasına engel değildir. Bu görüşümüze en iyi örnek te İsrail gösterilebilir. Hem nüfus artış hızı, hem nüfus büyüklüğü, hem de nüfus yoğunluğu düşük bir ülke olmasına rağmen, saydığımız bu unsurlarla mukayese kabul etmeyecek büyüklükte milli güce sahip olan İsrail, fiziki ve matematiksel büyüklükten ziyade mevcut milli güç unsurlarını en optimal kullanarak bu günkü seviyeyi yakalamıştır. Nüfusun kalitesinin verdiği dinamizm ve siyasi gücün geleneksel çizgiden taviz vermemesinin getirdiği istikrarı uygun politikalarla destekleyen İsrail, hem askeri hem de ekonomik bir güç olabilme becerisini göstermiştir.

Coğrafi, beşeri, tarihi ve ekonomik potansiyeli kullanamamaktan dolayı, olabileceği en asgari seviyeyi muhafaza etmede, istikrarın kötü bir temsilcisi olarak Türkiye'yi gösterebiliriz. Sahip olduğu potansiyelin en asgari seviyesi bile uluslararası arenada hatırı sayılabilecek bir güç olmasına engel teşkil etmeyen bir başka örnek pek azdır diyebiliriz.

Harpier nüfusun yok edilmesinin yanı sıra, büyük göçlere de sebep olması bakımından, nüfusun yer değiştirmesi ile ortaya çıkabilecek çok çeşitli problemleri de beraberinde getirecektir. Harp nüfusun cinsiyet dengesini bozmasının yanı sıra, yetişmiş beyinlerin de azalmasına sebep olmaktadır. Bu durum "sosyal yapı"da dengesizliğe sebep olacağından, sosyal çözülmeye sebep olabilir.

Yazgan'a göre nüfus, "Bir insan topluluğu olarak, harp ekonomisi içinde hem gaye hem de vasıta şeklinde ele alınabilir"³⁰. Askeri maksatlar göz önüne alınarak milli güç unsurlarını incelemeye başladığımız zaman, beşeri kaynak olan insan faktörünün çeşitli yönleriyle değerlendirilmesi akla gelir. Milli güç açısından nüfus ve nüfusa bağlı unsurlar; **siyasi güç** (Devletlerin dünyadaki itibarı), **ekonomik güç** (Tabii kaynaklar, sanayi ve zirai üretim), **askeri güç**, **psiko-sosyal güç** (Nüfus ve insan gücü, sosyal yapı, eğitim seviyesi, moral durumu, milli birlik duygusunun yoğunluğu), **coğrafi durum ve teknolojik güç**.³¹ Yukarıda sıraladığımız unsurlara göz attığımız zaman, tabii kaynaklar dışında kalan diğer unsurların insan faktörü ile ya direk ya da dolaylı olarak ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Uluslararası politika açısından nüfus değerlendirmeleri daha çok "Beşeri Çevre" konusunun alt başlığı olarak ele alınmaktadır. Uluslararası politika da beşeri çevre başlığının alt başlıklarında, **nüfus ve nüfus hareketleri, etnik ve dinsel farklılaşmalar** [Uluslararası nitelikli devlet/Azınlık çatışmaları ve dış politika, Devletlerin kendi sınırları dışındaki etnik/ dinsel yandaşları ve dış politika, (*Etnik/ dinsel politika ve dış politika-irredentizm-kendi kaderini tayin ilkesi ve uygulanacak birim sorunu*)] konuları yer almaktadır.³² Nüfus, tek faktöre bağlı olarak değil, diğer bir çok beşeri kaynak gibi, bilimsel bir çerçeve dahilinde ilgili bütün faktörlere bağlı olarak ele alınmalıdır.

³⁰ Turan Yazgan, "Milli Güç Ve Nüfus", **Harp Ekonomisi**, Harp Akademileri basımevi, İstanbul, 1985, s., 120.

³¹ a.g.e., s. 120-121.

³² Hans J. Morgenthau, **Uluslararası Politika** (Güç ve Barış Mücadelesi), İngilizce dördüncü, Türkçe Birinci baskı, New York, 1973, s. 453-474.

Nüfusun artışı, azalışı, büyüklüğü, küçüklüğü, kalitesi ve kantitesi; siyasi, dini, ekonomik, kültürel, coğrafi faktörlerin tümünün bileşkesinin ortaya koyduğu tabloya bağlıdır demek daha doğru olacaktır. O halde; milli güç unsurlarından “nüfusun demografik politikasının” hem harp hem de uluslararası ilişkiler açısından hayati önemi vardır.

Nüfus politikası olmayan, kısa, orta ve uzun vadede nüfus politikasının emrettiğini yapmayan ülkelerin uluslararası arenada, kendilerini ifade etmekte güçlük çekecekleri açıktır.

Kaynaklar

- BAŞOL, Koray, **Demografi**, D.E.Ü.İ.İ.B. Fak. Yayını no.6, İzmir, 1984
- BİLGİSEVEN, Âmiran K., **Genel Sosyoloji**, 5. Baskı, İstanbul, 1995
- BLACK, Cyril E.: **Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri** (Çeviren: Fatih Gümmüş), Doğuş Matbaacılık, Ankara, 1986
- ERKAL, Mustafa: **Sosyoloji** (Toplumbilimi), Filiz Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul
- MORGENTHAU, Hans J.: **Uluslararası Politika**, Türkçe Birinci baskı, New York, 1973, s. 453-474. İstanbul, 1985
- ÖZGÜVEN, Ali: **İktisat Bilimlerine Giriş**, Bursa Üniv. Yayını No: 3, Bursa, 1979
- ÖZKALP, Enver: **Sosyoloji**, A.Ü.A.Ö.F. yayını, a.g.e., s.167.
- SERPER, Özer: **Türkiye Demografisi**, Filiz kitabevi, İstanbul, 1978
- TİMUR, Hüseyin: **İktisadi Düşünceler Tarihi**, İTİA Yayını No: 40, İzmir, 1964
- TUNCER, Baran: **Ekonomik gelişme ve Nüfus**, H.Ü. Yayını D-20, Ankara, 1976
- TUNÇBİLEK, Neçdet: **Dünya Nüfus Dinamiği**, İ.Ü. Yayını, İstanbul, 1988
- ÜNER, Sunday: **Nüfusbilim Sözlüğü**, H.Ü. yayınları D-7, Ankara, 1972.
- YAZGAN, Turan: “*Nüfus Politikası*”, **Harp Ekonomisi**, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 1985
- YAZGAN, Turan: “*Milli Güç Ve Nüfus*”, **Harp Ekonomisi**, Harp Akd. Yayını,